

A Tiszántúli Református Egyházkerületi Nagykönyvtár RMK-katalógusa, összeáll. Oláh Róbert, Debrecen, TREGy, 2021 (A Tiszántúli Református Egyházkerület Gyűjteményének kiadványai). 575 p.

Amióta Szabó Károly megalkotta a RMK-fogalmat (és elkülönítette annak három alcsoportját), minden magára adó könyvtár igyekezett kiválogatni és RMK néven különgyűjteményként őrizni a hungarikumokat. Néhol a jelzetek is követik a tudós kolozsvári könyvtáros alapmunkájának számait. Szabó Károly munkáját a modern tudományosság kritériumainak megfelelően folytatták és tökéletesítették Borsa Gedeon, majd P. Vásárhelyi Judit vezetésével a Régi Magyarországi Nyomtatványok kutatóműhely tagjai. A sorozat első kötetének szerkesztésekor Borsa Gedeonék kézbe vettek minden fellelhető példányt, és cédulán rögzítették a nyomtatványokban található kéziratos bejegyzéseket. (Ezen cédulák majdani publikálása számos új adattal gazdagítaná a magyar olvasmánytörténetet.) A második kötet szerkesztésekor a nagy példányszám miatt már lemondtak ezen adatok rögzítéséről, a kutatás így is óriási erő- és időbefektetést igényelt. Ettől kezdve egyértelműen az egyes könyvtárak custosaira és kutatóira hárult a feladat, hogy RMK-gyűjteményeik példányainak propriumadatait közkinccsé tegyék.

Ez idáig a legnagyobb ilyen vállalkozás Sipos Gábor és tanítványai nevéhez köthető, amely a Román Akadémia Kolozsvári Fiókjának Könyvtárában őrzött történelmi bibliotékák (a Királyi Líceum, Református Kollégium, Unitárius Kollégium, ferences rendház) RMK-példányainak katalógusát adták közre 2004-ben (*A Kolozsvári Akadémiai Könyvtár Régi Magyar Könyvtár-gyűjteményeinek katalógusa, összeáll. Kovács Mária, Kuszálík Eszter, Sántha Emese, Sipos Gábor, Szőke Imola, szerk. Sipos Gábor, Kolozsvár, Scientia Kiadó, Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, 2004*) – összesen 2317 tételét. Nem szabad megfelekednünk a Nagyváradai Római Katolikus Egyházmegye (*A Nagyváradai Római Katolikus Egyházmegyei Könyvtár régi állománya, összeáll. Emödi András, szerk. Monok István, Bp., Nagyvárad, OSZK, Akadémiai, Egyházmegyei Könyvtár, 2005*), a Csíki Székely Múzeum (*A Csíki Székely Múzeum „Régi Magyar Könyvtár”-a, szerk. Muckenhaupt Erzsébet, Csíkszereda, Csíki Székely Múzeum, 2009*) vagy a Gyulafehérvári Papnevelő Intézet (*A Gyulafehérvári Római Katolikus Papnevelő Intézet „Seminarium Incarnatae Sapientiae” Könyvtárának régi állománya I, szerk. Szügyi-Szücs Judit, Veres Anna Mária, Bp., Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, 2019*) vonatkozó katalógusairól sem. Erdélyben pedig készül további három intézmény, a kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtár, a Protestáns Teológiai Intézet és a nagyenyedi Bethlen-könyvtár RMK-katalógusa.

Nagyságrendileg Sipos Gáborék vállalkozása után a most bemutatásra kerülő kötet a második a sorban. (A Kolozsvári Akadémiai Könyvtár kényszerűen egybeterelt kollekciónak RMK-anyagánál valószínűleg csak az OSZK-é a nagyobb.)

Az RMK-kutatás kezdetektől fogva a református művelődéstörténetek szívére volt. Szabó Károly még a Kolozsvári Református Kollégium tanára volt, amikor az MTA tagjává választották. Az általa kijelölt 1473–1711-es korszak nagy részében (különösen a 17. század első két harmadában) a protestáns kiadványok voltak erős többségben, a római egyház kiadói elsősorban az utolsó fél évszázadban kerentek életre. (Nem véletlen, hogy e korszakot feldolgozó RMNy-kötetek két kulcsembere a hitvalló református Vásárhelyi Judit és Heltai János volt.)

Oláh Róbert, a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának könyvtárosa olyan kiválóságokat tudhat mesterei között, mint szegedi tanára, Monok István, doktori témavezetője, Imre Mihály és a nagykönyvtár titkaiba őt beavató Fekete Csaba. A tanítvány pedig ezúttal is méltó volt mestereihez. Intézményének legalább fél évszázados tartozását törlesztette ezzel a munkával. Ő nemcsak sajnálkozott a modern katalógusok hiánya miatt, hanem tett is azért, hogy ezek száma gyarapodjék. Figyelemre méltó, hogy itt nem csapat, hanem egy tudós könyvtáros szívós, kitartó munkájának, tudásának, felkészültségének az eredménye, ami előttünk áll.

A míves kivitelű, 575 oldalas kötet Mikáczó Kamilla tördelő révén nyerte el végleges formáját. A kötéstáblán látható 1684-es debreceni nyomdászjelvény is sokatmondó: jelzi, hogy a kálvinista Rómában vagyunk, másrészt az értő szem nyomban észreveszi, hogy ez azonos Kálvin művei kiadójának, Robertus Stephanus (Robert Etienne) genfi nyomdásznak a jelvényével. A kötet szakmai színvonalát a szaklektorok – Monok István, Zvara Edina és Mikó Gyula – neve is biztosítja.

A rövid bevezető tanulmány az RMK-gyűjtemény történetét foglalja össze, majd a katalógus szerkesztési alapelveit olvassuk, utána a rövidítések jegyzéke és a bibliográfia következik. Ezt követi az 1681 tételt tartalmazó katalógus. Szerkesztésekor Oláh Róbert a szerzők betűrendjébe rendezte a nyomtatványokat. A számozás az ábécé minden betűjénél újrakezdődik.

Az egyes tételek leírásánál először következnek a kötelező bibliográfiai adatok: szerző, cím, kiadási hely, nyomda, kiadási év, terjedelem, nagyság, hivatkozás a nemzeti retrospektív bibliográfia megfelelő tételszámára. Ezt követik a kötésre vonatkozó adatok, a possessorbejegyzések és a megjegyzések. A szerző – némely katalógusokkal ellentétben – nemcsak az egykori possessorok nevét tünteti fel, hanem teljes terjedelmükben közli a birtoklásra vonatkozó kéziratossági bejegyzéseket.

A kötet végén három mutatót találunk: a könyvek nyomtatott szövegében, illetve külön a kéziratossági bejegyzésekben szereplő személy- és helyneveket. A kötetet az RMK-gyűjtemény legszebb kötéseiről készült fotók impozáns gyűjteménye zárja.

A katalógus részletes elemzése messze túlmutatna jelen írás keretein, ám néhány kiragadott példa segítségével szeretnénk illusztrálni, hogy milyen kincseket rejt az a gyűjtemény, amely igazából e katalógusnak köszönhetően tárulkozik fel a kutatók előtt.

Kétségtelenül a legnagyobb szenzáció az a négy fóliónyi krakkói nyomtatvány, amely Adrianus Wolphardus kanonoknak, Kolozsvár utolsó középkori plébánosának és az erdélyi reformáció egyik első hallgatóságos támogatójának (életrajzát lásd: Wix Györgyné, *Régi magyarországi szerzők I, A kezdetektől 1700-ig*, Bp., OSZK, 2007, 908) ismeretlen szövegét tartalmazza (W 24 – RMK 1235a). A tétel leírásában szereplő kérdőjelek jelzik, hogy van még e tekintetben is kutatnivaló: a nyomtatás időpontja nem tisztázott, és az sem, hogy miért éppen Krakkóban jelent meg Wolphard ezen szövege.

A kiadvány az első kompakt magyar protestáns értelmiségi csoport, a 16. század második felében Wittenbergben tanuló magyar diákok életrajzát, könyves műveltségét is számos új adattal gazdagítja. A tucatnyi Wittenbergben tanult possessor közül egyet emelnék ki: Laskói Csókás Péter 1585-ben, Wittenbergben megjelent *De homine magno* című művének (L 22 – RMK 594) egyik példányát Miskolci P. Boldizsár 1586-ban küldte Szepesi Lentulus Jánosnak, a szepesi iskola rektorának. A kötet további sorsa sem érdektelen. 1657-ben Gyulafehérváron a Collegium Academicum egyik „kamarájában” ajándékozta Satzi János diáktársának, Benedeki Mártonnak. Ezután Gidófalvi Péter kükküllővári lelkészé lett, 1716-ban pedig az Enyedi Kollégium könyvtárosa leltározta. Ezt követően Bod Péterhez került, akinek hagyatékából 1770-ben vásárolta meg a debreceni schola. Bod Péter könyvtárából egyébként 1770-ben több könyvet vásárolt a Kollégium, köztük kilenc szerepel ebben a katalógusban.

Az időrendben következő magyar református értelmiségi csoport, a heidelbergiánusok kapcsolatrendszerét is tovább bővíthetjük a katalógusnak köszönhetően: Egri Gáspárnak a híres David Pareus (B 146 – RMK 1129), Muraközi Dús Mártonnak maga Szenci Molnár Albert ajándékozott könyvet (Sz 103 – RMK 441). Tudomásunk szerint utóbbi kötet az egyetlen Szenci-autográf bejegyzést őrző műtárgy a Kollégium gyűjteményeinek birtokában.

Rákóczi György fejedelmet elsősorban a sárospataki és a váradi scholák patronusaként szokás emlegetni. Debreceni patrónusi tevékenységének ékes bizonyítéka két könyvadomány: Johann Heinrich Alsted teológiai tankönyvnek szánt *Prodromus religionis triumphantis* című munkája (A 27 – RMK 229), illetve Geleji Katona István *Praeconium evangelicum* című háromkötetes prédikációgyűjteménye (G 10 – RMK 231–232).

A kötetek lapjairól lelkészek, tanítók sorsai elevenednek meg: Bányai Órás Andrást, a Szamosháton és Mezőség nyugati felének gyülekezeteiben hébe-hóba szolgáló lelkészt 1705-ben egyenesen

„pseudominister”-nek nevezte az Erdélyi Református Egyház zsinata, 1709-ben a püspök felhatalmazta lelkészi szolgálat végzésére, 1714-ben pedig azzal vádolták, hogy „innovatíot tett a rítusokban” (*Erdélyi református zsinatok iratai I, 1591–1715*, összeáll. Buzogány Dezső, Dáné Veronka, Kolombán Vilmos József, Ősz Sándor Előd, Sipos Gábor, Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület, 2016, 404–428, 429). Az ő nevével is találkozunk a katalógusban: Medgyesi Pál *Doce nos orare* című művét (M 48 – Rmk 655), az első magyar homiletikát 1699-ben kapta ajándékba egykori kolozsvári praeceptorától, Gyalai K. Mártontól, aki akkortájt Alsóbölkényben volt lelkész. Idézem a bejegyzését:

„Jüt ez Könyv kezemb[en] 1699 kis aszszo[ny] havának tizenötödik napján Magyar Bölkényb[en] valo bujdosasomb[an] azon helynek erdemes lelki Pasztorátul T[iszteletes] Gyalai B. Márton Uramtul. Kit ugy tartok mint Anna profeta Aszsz[on]y[na]k Fia, Samuël, tartá Eli Papot. kinek labainál le tötte az bölcs I[ste]nnek tudományának tanulásáért. Engemet is ezenképen F[első] Bánya Nagy Várossa az ö k[e]g[y]lme labaihoz le töt s’ lelkére bizot az Nagy Hirű Colosvári Orthodoxa Oskolába[an] az minden oskolai fenytéséért és szenvedés nélkül Is[te]ntül adatot menyei tudományom[na]k továbbra valo terjesztéséért Az ezer hat száz kilenczven egy esztendőb[en] az ő Celandarium szerint Boldog asz[szony] havá[na]k hatodik napján engemet N[agy] Bányai Orás Andrást, az Jesus Cxtus E[van]g[e]l[ium]at” hirdető leg kiseb szolgáját”

A legtöbb RMK az 1740–1780-as időszakban került a Nagykönyvtárba. A kötetek gyűjtőköre jelzi az alma mater határait és kisugárzását is: lelkészek, rektorok, tógátus diákok egész sora, sőt eklézsiák is gyarapították adományaikkal a bibliotékát. 1768-ban a kollégium vicebibliothecarius a somorjai ekléziát kereste meg azzal a kéréssel, hogy ajándékozná oda nekik az *Öreg Graduálj*át, amelyet Rákóczi fejedelem adományozott a gyülekezetnek (K 59 – Rmk 237). A misszió sikeres volt. A kurátor ajándékozási bejegyzését a katalógus is közli:

„A[nn]o 1768 Die 13tia Julii Nálam lévén Furo Mihály es Tormási János az N[emes] Debreczeni Collegiumnak nehaj Lakosai eö kegyelmek meg Látván ezen regi gradvált hazamnál Kérték hogy Pro memoria ajandekozuk az fellebbemlitet N[emes] Collegium[na]k az mint hogy jövendőben emlekezetben is lenne az N[emes] Collegiumnál. es az Somorjai árva Ecclesiá[na]k is ha szabadsag engettetnek az fölsösigtül Documentumául lenne. vagy lehetne. azert tellyes szivbül ajánlom azon Arva Ecclesiá[na]k 25 esztendőktül fogva meltatlan Curatora Kotaj Ferentz Poson Varm[egyei] Somorjab[an]. Küldöm pedig nalam meg fordult Vitze Bibliothecarius Úr Varadi Mihally Uramtul. mpria.”

A példákat hosszan sorolhatnánk. Ehelyett inkább azt ajánljuk, hogy ki-ki olvassa végig, és keresse meg benne a kutatási területéhez kapcsolódó könyveket és bejegyzéseket. A kora újkor magyar művelődéstörténetének kutatói nem fognak csalódni.

Oláh Róbert műve régi, fájdalmas ürt pótol a hungarikakutatásban. Reméljük, hogy hasonló lelkesedéssel és szakmai színvonalon hamarosan nekilát a Nagykönyvtár 16. századi nyomtatványait tartalmazó katalógus összeállításának.

ŐSZ SÁNDOR ELŐD